

Az új választási törvény újdonságai

Absztrakt:

Nemcsak felsoroljuk az előző és a jelenlegi választási törvény közötti különbségeket, hanem arra is magyarázatot keresünk, hogy miért változtatott a Fidesz a jogszabályokon, és miért tette ezt egyedül, a többi párt és a választópolgárok megkérdezése nélkül. Kinek az érdekét szolgálja az új választási törvény?

1. A részvételi küszöb eltörlése

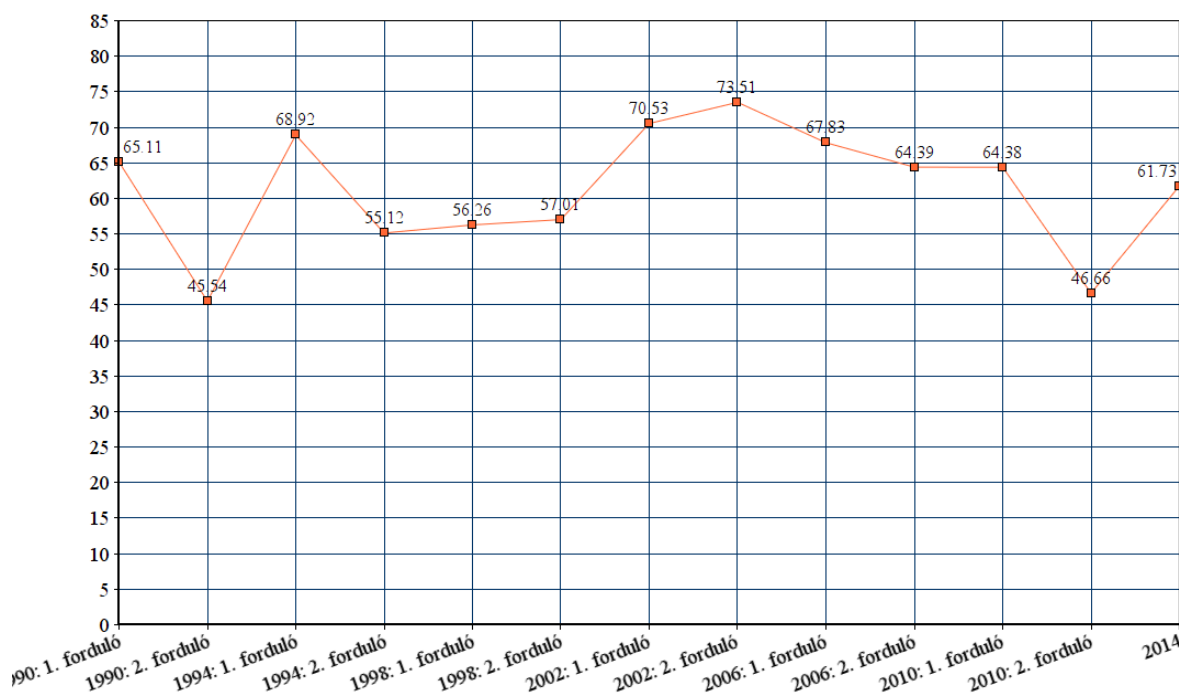
A korábbi választási rendszer 50 százalékos részvételhez kötötte a választás érvényességét (1989. évi XXXIV. törvény az országgyűlési képviselők választásáról, III. fejezet, 7. paragrafus (1) bekezdés, és 8. paragrafus (1) bekezdés). **Az új választási törvény szerint nincs ilyen küszöb. Teljesen mindegy hányan mennek el szavazni, a választás mindenképpen érvényes lesz.** Akkor is, ha körzetenként csak egyetlen szavazó ad le érvényes voksot!

Tételezzük fel, hogy a Fidesz ideológiai okból törölte el a részvételi küszöböt. Talán az volt a céljuk, hogy a választás eredményét ne befolyásolják azok, akik nem mennek el szavazni. Ha azonban így lenne, akkor aligha érthető, hogy miért hoztak ezzel éppen ellentétes döntést a népszavazási törvénnyel kapcsolatban. Ott ugyanis 50 százalékos részvételhez kötötték az érvényességet, és ezt az Alaptörvényben rögzítették: „**Az országos népszavazás érvényes, ha az összes választópolgár több mint fele érvényesen szavazott ...**” (Alaptörvény, országos népszavazásról szóló rész, 8. cikk, 4-ik bekezdés). Ilyen passzus az országgyűlési választásról szóló jogszabályokban nem szerepel. Azok említést sem tesznek a részvételi arányokról.

A részvételi küszöb intézményéről eltérhet az egyes emberek véleménye. Azonban az meglepő, ha valaki saját magával nem ért egyet ebben a kérdésben. Mivel a választási törvény említést sem tesz a részvételi kötelező mértékéről, elképzelhető, hogy figyelmetlenségből hagyták ki a törvényből. Ezt azonban cáfolja a tény, hogy a Fidesznek több év állt rendelkezésére, hogy kijavítsa a hibát. Kénytelenek vagyunk feltételezni, hogy a részvételi küszöb eltörlése tudatos döntés volt.

Ha meg akarjuk tudni, miért határoztak így, akkor érdemes átnéznünk a Nemzeti Választási Iroda választástörténeti adatbázisát. A kérdés, amelyre választ keresünk az, hogy vajon a tapasztalatok szerint a kormányon lévő pártnak akkor van nagyobb esélye hatalmon maradni, ha csökken, vagy akkor, ha nő a választási részvétel:

Választási részvételi adatok 1990 - 2014 (%)



<http://valtor.valasztas.hu/valtort/jsp/t0.jsp>

A táblázatból kiderül, hogy választásról választásra miként alakultak a részvételi adatok. Ha ehhez hozzátesszük, hogy egy adott választás után a kormány-, vagy az ellenzéki oldal került –e hatalomra, akkor levonhatjuk az adatokból a következtetéseket:

- **1994**-ben a részvételi arány az első fordulóban több mint három, a másodikban több mint tíz százalékkal volt **magasabb**, mint négy évvel korábban. Az eredmény: a kormánypártok elvesztették a hatalmat, **nyert az ellenzék**.

- **1998**-ban, az **első fordulóban** 12 %-kal volt **alacsonyabb** a részvétel, mint négy évvel korábban. A legtöbb szavazatot az MSZP kapta, tehát **a nagyobbik kormánypárt profitált** a szavazatesikénél. A **második fordulóban** azonban változott a helyzet. Csekély mértékben, de **nőtt a részvétel**, mind az előző fordulóhoz, mind az 1994-es választás második fordulójához viszonyítva. Az eredmény: bár az MSZP-nek lett a legnagyobb frakciója a Parlamentben, **az ellenzék** összességében megszerezte a mandátumok többségét, és **legyőzte a kormányt**.

- **2002**-ben jelentősen, 14 %-kal volt **magasabb** a részvétel, mint 4 évvel korábban. Az eredmény: a legnagyobb **ellenzéki** párt, az MSZP szoros versenyben **legyőzte** a Fideszt, majd a szabad demokratákkal közösen kormányt alakított.

- **2006**-ban három százalékkal volt **alacsonyabb** a részvétel az első fordulóban, mint négy évvel korábban, majd tovább csökkent a másodikban. Az eredmény: az MSZP – SZDSZ **koalíció hatalmon maradt**.

- A **2010**-es választás az egyetlen kivétel. Itt a **csökkenő** részvételi arány ellenére az **ellenzék nyert**. Azonban itt figyelembe kell vennünk, hogy akkor már egy éve megbukott a Gyurcsány kormány, és a választások előtt egy úgynevezett „szakértői” kabinet vezette az országot.

- **2014**-ben ismét **csökkent** a részvétel, és **nyert a kormánypárt** (a választási törvény megalkotásakor ez utóbbi adatot természetesen még nem ismerhették a Fidesz politikusai)

Az adatokból egyetlen következtetést lehet levonni: **a csökkenő részvétel a kormányon lévő, az emelkedő az ellenzéki pártoknak kedvez.**

Következésképpen a Fidesznek az volt az érdeke, hogy a következő választásokon csökkenjen a részvétel. Nemcsak a soron következő, hanem *minden* választáson. Nyilvánvaló, hogy ez a folyamat előbb-utóbb odavezet, hogy a részvételi arány 50 százalék alá csökken, és ez esetben a választás érvénytelen lesz. Ezt a leghatékonyabban úgy lehet elkerülni, ha eltörlik a részvételi küszöböt.

Ennek a döntésnek lehetett egy másik oka is. Amennyiben van részvételi küszöb, akkor a kormánypártok akkor is kénytelenek intenzív kampányt folytatni, ha ez ellenkezik aktuális politikai érdekükkel. Azért kénytelenek, mert csak érvényes választáson tudnak hatalmon maradni. A küszöb eltörlése tehát azt jelentette a Fidesz számára, hogy ha éppen ezt diktálja az érdeke, akkor minden rendelkezésére álló eszközzel visszafoghatja a teljes választási kampány intenzitását.

2. Az egyfordulós választás bevezetése

Az előző választási rendszerben csak az a jelölt lehetett képviselő egyéni körzetben, aki megszerezte ott az érvényes szavazatok több mint 50 százalékát. Amennyiben nem volt ilyen jelölt, akkor újabb fordulót kellett tartani, itt azonban már csak azok indulhattak, akik az első fordulóban megkapták a voksok legalább 15 százalékát. Ha nem volt legalább három ilyen jelölt, akkor az első fordulóban legtöbb szavazatot szerző három jelölt indulhatott el (1989. évi XXXIV. törvény az országgyűlési képviselők választásáról, III. fejezet, 7. paragrafus (1) bekezdés, a, szakasz).

Következésképpen az első fordulóban csak az a jelölt szerezhette mandátumot, akit 50 százalékosnál magasabb részvétel mellett, a szavazók több mint fele támogatott. A második fordulóban a jelöltek számának limitálása miatt pedig jelentősen megnőtt az esélye annak (bár ez garanciát nem jelentett), hogy itt is a szavazatok többsége szükséges az egyéni mandátumhoz.

A korábbi jogszabály egyrészt azt eredményezte, hogy a jelölteknek törekednie kellett a minél magasabb szavazati arány elérésére a mandátum megszerzéséhez, másrészt az egyéni mandátumszerzésre kevésbé esélyes, vagy éppen esélytelen pártoknak lehetőséget adott arra, hogy a második forduló előtt visszalépjenek. A második forduló a választóknak is adott egy lehetőséget arra, hogy korrigálják szavazatukat.

A Fidesz az új törvényben eltörölte az 50 százalékos követelményt, és ezzel a második fordulót. **Az új jogszabály szerint így az egyéni körzetekben bármennyi szavazattal mandátumot lehet nyerni. Szó szerint bármennyivel!**

2014-ben az egyéni jelöltek több mint 80 százaléka úgy szerzett mandátumot, hogy körzetében nem szerezte meg a szavazatok felét. Ez azt jelenti, hogy a szavazók többsége (több mint fele) *nem* rá szavazott.

Sőt! A jelöltek 21,6 százaléka úgy szerzett mandátumot, hogy a szavazatok kevesebb, mint 40 százalékát kapta meg. Tehát ők *annak ellenére* lettek parlamenti képviselők, hogy körzetükben a szavazók több mint 60 százaléka nem rájuk voksolt.

A legkirívóbb eredményeket a két miskolci körzet győztesei produkálták. Egyikük a szavazatok 33,68, míg a másik a 31,39 százalékaival lett parlamenti képviselő.

Összehasonlításképpen, még az előző törvény alapján megtartott 2006-os választáson az egyéni jelöltek 2,84 százaléka lett kisebbségi támogatással képviselő, az összes többi, tehát 97

százalékuk megszerezte körzetében a szavazatok több mint felét. Olyan jelölt pedig nem volt 2006-ban, aki a szavazatok kevesebb, mint 40 százalékával tudott volna nyerni.

Az 50 százalékos követelmény eltörlésének tehát az lett a legfőbb következménye, hogy a jelölteknek nem kell törődniük azzal, hogy megszerezzék a szavazatok többségét, de még azzal sem, hogy nagyon sok szavazatot szerezzenek. Csak egy dologra kell figyelniük: több szavazatot kapjanak, mint a többi jelölt.

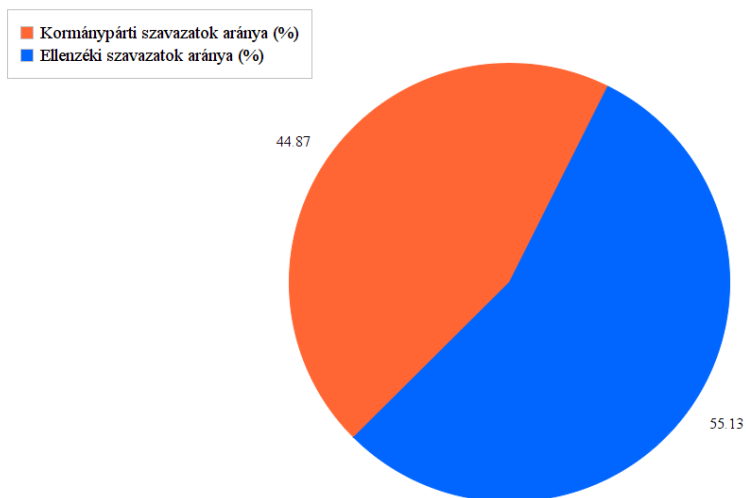
Ennek semmilyen jelentősége nem lett volna, ha a választási rendszer listán kompenzálja az egyéni körzetekben a szavazatok és a mandátumok közötti aránytalanságot, azonban mint „A választó választása” című elemzésben láttuk, a Fidesz ebben a tekintetben nem módosította a törvényt. Így az egyéni körzetek elkerülhetetlen, és kirívóan aránytalan eredményei az egész parlament összetételét torzzá teszik a szavazati arányokhoz viszonyítva.

2014-ben a 85 körzetből, ahol a szavazatok kevesebb, mint fele is elég volt a mandátumszerzéshez, 76-ban a Fidesz jelöltje győzött. Tehát, ha lett volna második forduló, akkor a Fidesz 76 körzetben veszíthette volna el a választást, míg az ellenzék 9-ben.

Annak oka, hogy a legtöbb körzetben a Fidesz jelöltje végzett az élen, részben a Magyarországon kialakult pártstruktúra.

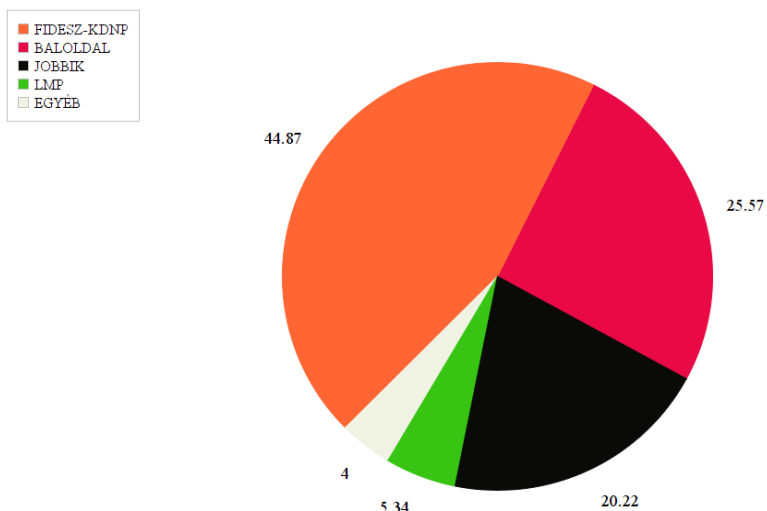
A politikai teret sokféleképpen fel lehet osztani: pártokra, jobb- és baloldalra, kormány- és ellenzéki oldalra. A mandátumszerzés szempontjából az elsőnek és az utolsónak van jelentősége. A következő ábrákon megmutatjuk, hogy miért.

Kormánypárti és ellenzéki szavazatok megoszlása (2014)



A 2014-es választáson többen szavaztak az ellenzéki pártokra, mint a kormánypártra. Ebben a felosztásban minden párt, amely nem a Fidesz ellenzékinek számít. Mégis a kormánypárt a mandátumok kiosztásának rendszere miatt kétszer annyi képviselői helyet kapott, mint az ellenzék. Ehhez azonban az is kellett, hogy amennyiben a politikai teret nem kormánypártokra és ellenzéki pártokra, hanem egyszerűen csak pártokra osztjuk fel, akkor ezt látjuk:

A pártok szavazati aránya (2014)



A magyarországi pártstruktúrában a kormányoldal mögött egyetlen párt, míg az ellenzéki oldalon több különböző párt áll. Utóbbiak közül a baloldali pártok összefogtak egymással és közösen indultak. Ha nem teszik, akkor egy részük be sem jutott volna a parlamentbe. Ha egyéniben egymás ellen indulnak el, akkor valószínűleg még abban a tíz körzetben sem nyernek mandátumot, ahol közös jelöltjeikkel nyertek.

Ugyanakkor az adatokból az is egyértelmű, hogy amennyiben ellenzéki oldalon is egyetlen párt állna, csakúgy, mint a kormánypártin, akkor 2014-ben a Fidesz elvesztette volna a hatalmat. 70 olyan egyéni körzet volt ugyanis, ahol a Baloldal, a Jobbik és az LMP jelöltjeinek együttes szavazatmennyisége több volt, mint a Fidesz jelöltjéé. Ezen kívül további hat körzetben a parlamentből kimaradó pártok jelöltjeinek voksaival együtt megvolt az ellenzéki többség.

Ha tehát ellenzéki oldalon egyetlen párt *lett volna*, akkor ez a párt az aránytalan mandátum kiosztási rendszer ellenére is hatalomra *kerülhetett volna* 2014-ben. És úgy került volna hatalomra, hogy ehhez megszerezze a szavazók többségének (több mint a felének) a támogatását.

Ideológiai, politikai és személyi okokból azonban nagyon nehéz elképzelni, hogy a Baloldal, a Jobbik és az LMP egy választáson minden egyes körzetben közös jelölteket indítson. Ugyanakkor annak már lényegesen nagyobb lenne az esélye, hogy ezek a pártok egy kétfordulós rendszerben a második forduló előtt visszaléptetik jelöltjeiket az adott körzetben jobban teljesítő másik jelölt javára.

Lehetséges, hogy nem tennék meg, talán meg is tiltanák jelöltjeiknek, hogy visszalépjének a másik javára, azonban **a szavazóknak senki nem tilthatja meg, hogy ennek ellenére az esélyesebb ellenzéki jelöltre voksoljanak egy második fordulóban.** Nem tudhatjuk, hogy így tennének –e, azt viszont igen, hogy ha lenne második forduló, akkor így *tehetnének*.

Azzal tehát, hogy a Fidesz eltörölte az 50 százalékos szabályt és ezzel a második fordulót megfosztotta mind az ellenzéki pártokat, mind a szavazókat attól a lehetőségtől, hogy korrigálják döntésüket, és az erőviszonyok ismeretében az esélyesebb jelöltet támogassák a választáson.

Ezzel a Fidesz minimálisra csökkentette annak a kockázatát, hogy a vele szemben lévő oldalon álló pártok, illetve az ő szavazói egységes erőként lépjenek fel ellene egy választáson.

Mivel pedig a parlamenti mandátumokat nem a szavazói akarat alapján osztják, ezért hiába voksolnak többen az ellenzéki pártokra együttesen, mint a Fideszre, utóbbi hatalmon marad.

Az egyfordulós választás bevezetésére felmerülhetne indokként, hogy olcsóbb, egyszerűbb. Ezt azonban cáfolja, hogy léteznek olyan megoldások, amelyekkel egy fordulóban is lebonyolítható a kétfordulós választás (instant-run-off voting, approval voting). Az egyfordulós választást tehát biztosan nem gazdasági, vagy szervezési okokból vezették be.

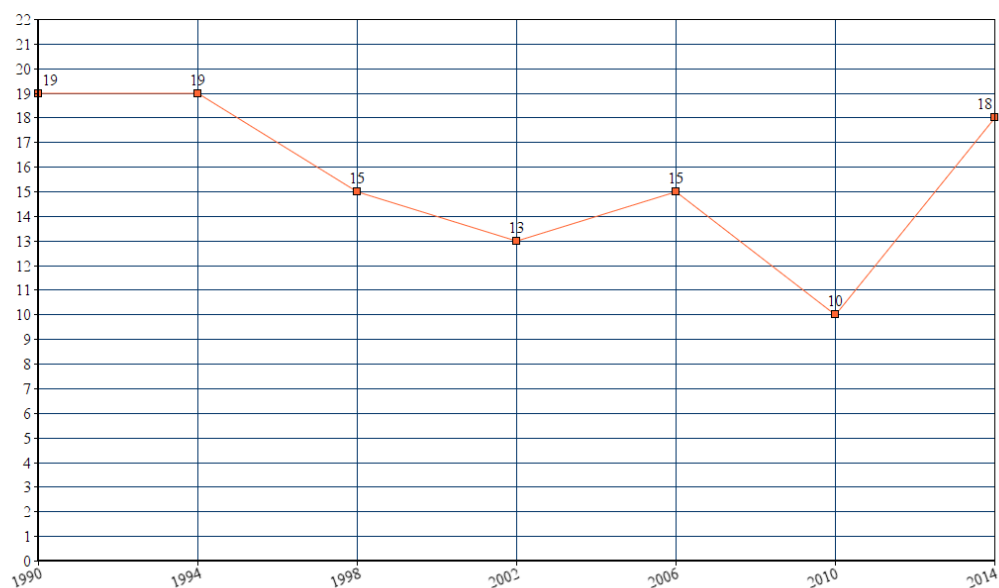
A Fidesz az új törvényben olyan módon változtatta meg az egyéni körzetekben zajló szavazás menetét, ahogy az ő érdekét szolgálja, ugyanakkor nem változtatott a listás mandátumok kiosztásán, mert ott ez szolgálta az érdekét.

3. A jelöltállítás

A korábbi törvény szerint 750 ajánlószelvényt kellett összegyűjteni ahhoz, hogy valaki jelölt lehessen a választáson. Egy választó csak egy indulót jelölhetett (1989. évi XXXIV. törvény, az országgyűlési képviselők választásáról, II. fejezet, 5. paragrafus, (2) bekezdés). Az új törvény szerint 500 ajánlószelvény is elegendő, és a választók több indulót is ajánlhatnak (2011. évi CCIII. törvény, 6. paragrafus, és a választási eljárásról szóló törvény 122. paragrafus (3) bekezdés).

A különbség nem tűnik nagyknak, mégis jelentősen változtatott a választáson induló pártok számán. Ehhez hozzájárult az a több százmilliós állami (adófizetői) támogatás is, amit az országos listát állító pártok a kampányukhoz kapnak, és aminek elköltéséről nem kell elszámolniuk. A változás hatását megmutatjuk egy ábrán, amelyen a tendenciát érdemes figyelni.

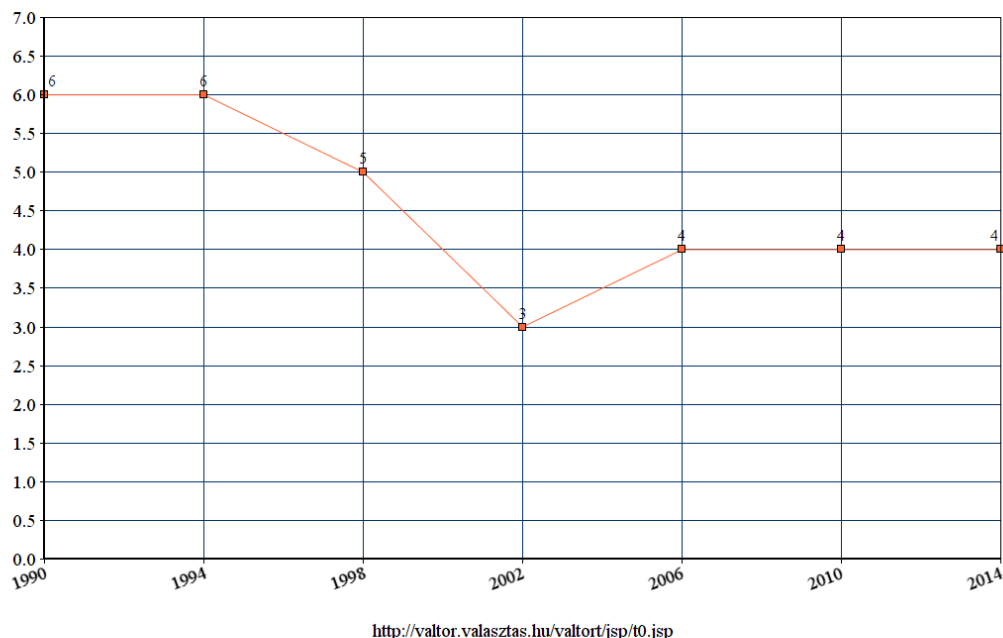
A választásokon induló jelölő szervezetek száma



<http://valtor.valasztas.hu/valort/jsp/t0.jsp>

1994-től 2010-ig folyamatosan csökkent a választáson induló pártok száma (2006 kivétel, akkor enyhén és átmenetileg nőtt), 2014-ben azonban ez az érték meredeken megemelkedett. Kérdés, hogy vajon ezzel a választók jól jártak –e?

A parlamentbe bejutott pártok száma



2014-ben az előző választáshoz képest csaknem megduplázódott az induló pártok száma, azonban a bejutó pártoké változatlan maradt. Ráadásul pontosan ugyanaz a négy párt jutott be, mint négy évvel korábban (a Baloldal 2010-ben a szocialista párt volt). **Az a tény, hogy majdnem kétszer annyi párt indult el 2014-ben, mint 2010-ben semmilyen hatással nem volt a parlament összetételére, ezzel a szavazók képviseletére sem.**

Az első részben láttuk, hogy azok a pártok, amelyek nem jutnak be a parlamentbe, nem kaphatnak listáról mandátumokat. Az ő szavazóik tehát biztosan nem profitáltak abból, hogy nőtt az induló pártok száma. És nem is profitálhattak volna belőle.

Az 5 százalékos parlamenti küszöböt ugyanis matematikailag legfeljebb 20 párt lépheti át, ehhez azonban az kellene, hogy valamennyi pontosan ugyanannyi szavazatot kapjon. Ennek esélye elhanyagolható.

Nehéz megmondani, hogy maximum mennyi párt juthat be reálisan ebben a rendszerben a parlamentbe, azonban az adatokból az látszik, hogy az 1990 óta lezajlott hét választáson 6-nál több párt *soha* nem lépte át az 5 százalékos küszöböt (illetve 1990-ben a 4 százalékot, akkor még az volt a határ). Ebből következően 2014-ben abból a 18 pártból, amely elindult a választáson 12-nek eleve nem volt esélye bekerülni a parlamentbe. Ha pedig csak 2002-től nézzük az adatokat, akkor 14-nek nem volt esélye erre.

A választók érdekét tehát nem szolgálhatta ez a változtatás, amelynek eredményeként 2014-ben megfordult a tendencia és nem kevesebb, hanem több (sokkal több) párt indult el a választáson. De vajon kinek az érdekét szolgálta?

Ha a Fidesz azért változtatott a szabályokon, mert ezzel akarta még inkább megosztani ellenzékét, akkor ebben a tekintetben „csekély” sikert ért el. 2014-ben a szavazatoknak mindössze 4 százaléka esett olyan pártokra, amelyek végül nem kerültek be a parlamentbe. A csekély szót azonban nem véletlenül tettük idézőjelbe, ugyanis egyetlen mandátumon múltot,

hogy a Fidesznek meglett a kétharmados parlamenti többsége (44,87 százalékos szavazataránnyal!). Vagyis ilyen apró előnyök is jelentőssé válhatnak, amennyiben a hatalom megszerzése, illetve annak minősége a tét. Tehát a választási törvény megváltoztatása annak érdekében, hogy több párt induljon sikeres volt a Fidesz számára.

Volt azonban egy másik, az előzőnél fontosabb hatása annak, hogy enyhítettek az indulás feltételein. A választást ugyanis megelőzi a kampány, melynek során *minden* jelölő szervezetnek elméletileg joga van hirdetni magát, és ehhez pénzt is kap.

Ebből következően a 2014-es választás indulói közt volt 12-14 párt, amelynek ugyan semmi esélye nem volt arra, hogy bekerüljön a parlamentbe, viszont lefoglalhatta a kampányfelületek egy részét. Mivel a kampányszabályozás (erre a későbbiekben visszatérünk) miatt a kampányfelületek elosztása kormány- és ellenzéki oldal között aszimmetrikus volt a kormányoldal javára, ez a 14 párt azoktól az ellenzéki pártoktól vette el a kampányfelületet, amelyeknek viszont volt esélye bekerülni a parlamentbe.

Mind a választási kampány, mind a mandátumok elosztása szempontjából a Fidesznek az volt az érdeke, hogy jelentősen emelkedjen a választáson induló pártok száma. Tehát úgy módosították a szabályokat, hogy a változtatás ezt a hatást érje el.

4. A szavazati jog

Az új választási törvény lehetővé teszi a szavazáson való részvételt azoknak a magyar állampolgároknak is, akik nem rendelkeznek magyarországi lakcímmel. Ez jellemzően azokra a magyarokra vonatkozik, akik évtizedek óta külföldön élnek, illetve más országokban is születtek. A törvény szerint ők kizárólag pártlistákra szavazhatnak, egyéni jelöltekre nem. Mindez azt jelenti, hogy szavazati joguk *nem egyenlő* azokéval, akiknek van magyarországi lakcímük. Ugyanakkor az új törvény lehetővé tette számukra, hogy szavazatukat levélben adják le. Ez a huszonegyedik században nem tűnik meglepő döntésnek, annál inkább az, hogy ilyen jogot a többi magyar állampolgár nem kapott. Tehát a magyarországi lakcímmel rendelkező választók *nem* szavazhatnak levélben, a nem rendelkezők viszont igen. Utóbbiak szavazati joga tehát ebben a tekintetben sem egyenlő előbbiekével.

A szavazati jog megváltoztatásának jelentős hatása van a választási eredményekre. Az alábbi táblázatban kiemeltük azt az adatot, amely ezt az állítást elsődlegesen alátámasztja.

Az országos listás választás eredménye

Pártok	Hazai eredmény		Levélben történő szavazás		Összesített eredmény		Pártlisták szavazatainak megoszlása
	Szavazat	%	Szavazat	%	Szavazat	%	
FIDESZ-KDNP	2 142 142	43.55 %	122 638	95.49 %	2 264 780	44.87 %	45,04 %
MSZP-EGYÜTT-DK-PM-MLP	1 289 311	26.21 %	1 495	1.16 %	1 290 806	25.57 %	25,67 %
JOBBIK	1 017 550	20.69 %	2 926	2.28 %	1 020 476	20.22 %	20,30 %
LMP	268 840	5.47 %	574	0.45 %	269 414	5.34 %	5,36 %

Valamivel több mint 120 ezer magyarországi lakcímmel *nem* rendelkező állampolgár szavazott levélben a 2014-es választáson. Ez az összes szavazó számához viszonyítva nagyon alacsony szám. Azonban jóval magasabb a fenti táblázatban kiemelt érték. Ezeknek a szavazóknak a 95 százaléka a Fidesz listájára voksolt! Azzal a 122.638 szavazattal, amit a Fidesz ebből a forrásból kapott 1,4 mandátumhoz jutott a parlamentben. Ez éppen elegendő volt a kormánypártnak a kétharmados mandátumtöbbséghez a törvényhozásban.

Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy a többi pártnak éppen annyi joga van szavazókat gyűjteni a magyarországi lakcímmel nem rendelkezők körében, mint a Fidesznek. Ez a változtatás tehát hosszútávon nem feltétlenül csak a kormánypárt érdekeit szolgálja.

A szavazati jog kérdésében fontosabb az, ahogy az új törvény a levélben történő szavazást szabályozza. A magyarországi lakcímmel nem rendelkezőknek megengedi, mindenki másnak *tiltja*, hogy így adja le szavazatát (választási eljárásról szóló törvény 266. és 267. paragrafus). A korábbi törvény egyáltalán nem engedte meg a szavazást levélben, tehát akár előrelépésnek is tekinthetnénk ezt a változtatást, ha nem tenne különbséget szavazó és szavazó között.

Másrészt 2011-től jelentősen megváltozott Magyarország és a többi európai ország jogi és gazdasági viszonya. Attól az évtől az Európai Unió országaiban a magyar állampolgárok szabadon vállalhatnak munkát (korábban ehhez szükség volt munkavállalási engedélyre, amit a különböző országok előre meghatározott kvóták alapján adtak ki, tehát csak limitált számú magyar vállalhatott munkát külföldön). A változtatás következtében többszázezer magyar talált munkát külföldön (hiteles statisztika nincs a pontos számról).

Jelentős részük nem költözött végleg külföldre, sőt sokan munkát is csak idejelleggel vállalnak ott. A törvény azonban abban a tekintetben nem változott, hogy ők miként adhatják le szavazatukat. A választás napján külföldön tartózkodók, ahogy 2011 előtt, úgy most is csak a külképviseleteken, személyesen szavazhatnak.

Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy aki például Ausztriában dolgozik a síszezonban, annak a választás napján először szabadságot kell kérnie munkaadójától (a szolgáltatóiparban a vasárnap munkanap), másodszer pedig több száz kilométert kell utaznia Bécsbe, majd miután az ottani nagykövetségen bedobta szavazatát egy urnába, újabb több száz kilométert kell utaznia vissza, hogy másnap már dolgozhasson. Mindezt pusztán azért, mert a 21-ik században nem küldheti el a szavazatát levélben!

Még furcsább a helyzet, ha elképzeljük, hogy ennek az ausztriai munkavállalónak van egy szomszédja, aki egy 1956-ban emigrált magyar ember, már nincs magyarországi lakcíme, viszont van állampolgársága. Ebben az esetben az '56-os szomszéd szavazhat levélben, míg a síszezonban kint dolgozó honfitársa nem.

A helyzet tehát kétszeresen is abszurd. Az abszurditás oka részben a gazdasági és jogi környezet átalakulása, részben pedig az, hogy a Fidesz a magyar állampolgárok egy csoportjával kapcsolatban változtatott a választási törvényen, egy másik (jóval nagyobb) csoportjával kapcsolatban viszont nem.

Ha azonban a problémát a Fidesz szemszögéből vizsgáljuk, akkor az abszurditás logikus lépéssé válik. A magyarországi lakcímmel nem rendelkező állampolgárok jelentős része erdélyi, felvidéki, vajdasági, illetve jobbára 1956-ban emigrált magyar. Civil szervezeteik évtizedek óta léteznek, Romániában, Szlovákiában és Szerbiában saját pártjaik is vannak. Következésképpen egy választási kampány során könnyen elérhetőek, mozgósíthatóak. Ezzel szemben azok a magyarok, akik az uniós csatlakozás, illetve 2011 óta dolgoznak és/vagy élnek külföldön jóval kevésbé szervezettek, így egy kampányban lényegesen nehezebben elérhetőek.

Előbbi csoport esetében a politikai szimpátia is jobban nyomon követhető éppen a szervezettség miatt. A 2014-es választás eredményéből tudjuk, hogy közülük a mozgósítható választópolgárok elsőprő többsége a Fidesz szavazója (95 %). Utóbbi csoport azonban a társadalom legkülönbözőbb rétegeit képviseli, így pártszimpátiája definíció szerint is sokkal színesebb lehet, mint előbbié.

A döntésnek van egy harmadik következménye is: azzal, hogy a törvény a szavazás napján külföldön tartózkodókat lényegében kizárja a választáson való részvétel lehetőségéből, elősegíti, hogy csökkenjen a választási részvétel. Ahogy az első pontnál láttuk, ez mindig a kormánypárt érdekeit szolgálja.

Tehát bármilyen abszurd is a szavazati jog megváltoztatásával, illetve meg nem változtatásával kapcsolatos döntés, mindkettő a Fidesz érdekét szolgálja.

5. Töredékszavazatok; egyéni és listás mandátumok aránya; körzethatárok

A korábbi választási törvény szerint töredékszavazatot csak az egyéni körzetekben vesztes jelöltek után kaphattak pártjaik. „A választó választása” című elemzésből kiderült, hogy most már a győztes jelölt után is. Ennek következtében az a párt, amely az egyéni körzetekben sok mandátumot nyer, listáról is néhányval több képviselői helyet kap, mint kapna a korábbi választási törvény alapján.

A korábbi rendszerben a 386 képviselő többsége (210) listáról került be, az új törvény szerint viszont a többség (199/106) egyéni kerületekből. Ennek eredményeként annak a pártnak, amely sok egyéni helyet nyer a teljes parlamenti mandátumaránya még magasabb lesz.

Számos tanulmány állítása szerint a Fidesz az egyéni körzetek határát is úgy rajzolta át, hogy az neki kedvezzen (a szaknyelv ezt hívja „gerrymandering-nek”). Fontos azonban megjegyezni, hogy a körzethatárokat mindenképpen meg kellett változtatni, hiszen a korábbi 176 helyett, most már csak 106 választókerület van.

Ezt a három változtatást azért tárgyaltuk együtt, mert bár valamennyi a legtöbb egyéni mandátumot begyűjtő pártnak kedvez (az összes többi párt kárára), azonban **egy arányos választási rendszerben egyiknek sem lenne jelentősége**. Egyrészt ott nincsenek töredékszavazatok, másrészt, ha a mandátumokat a listás szavazati arányok alapján osztják, akkor az sem számít, hogy mi az egyéni és listás mandátumok aránya, és ugyanezen okból a „gerrymandering” is értelmét veszti.

Összefoglalva, e három változtatás jelentősen hozzájárul ahhoz, hogy egy párt a szavazatok kisebbségével is hatalomra kerül, amennyiben több voksot gyűjtött, mint külön-külön a többi párt. Ugyanakkor egy arányos választási rendszerben mindhárom probléma azonnal és véglegesen megszűnne.

6. A választási kampány

A kampányszabályozást részletesen tárgyaljuk „A választó választása” című dolgozatban, ezért most csak összefoglaljuk a legfontosabbakat:

- Az új törvény de facto kitiltotta a politikai reklámokat a kereskedelmi televíziókból és rádiókból. Ezzel az egyik legjelentősebb felület eltűnt a kampányból.

- A választási törvény nem garantálja, hogy az utcákon a jelölő szervezetek, illetve jelöltek átlátható szabályok között, egyenlő feltételekkel helyezhessenek el plakátokat. A köztéri vagyontárgyakon (ingyen) elhelyezhető plakátokkal kapcsolatban a vagyontárgy tulajdonosa, illetve bérlője dönt. Megengedheti, vagy megtilthatja minden pártnak plakát elhelyezését, de akár válogathat is közöttük, egyiknek megengedve, a másoknak nem. Aki tehát uralja a köztéri felületeket, minden törvényi korlátozás nélkül, önkényesen befolyásolhatja a kampányt és ezzel a választás eredményét.

Ez a korábbi választási törvény szerint is így volt. Ami megváltozott, az a tulajdonosi szerkezet. A köztéri vagyontárgyak jelentős része állami, önkormányzati tulajdonban, illetve ezek cégeinek tulajdonában van. 2006 óta az önkormányzatok jelentős részét, 2010 óta az államot is a Fidesz irányítja. Így közvetlenül, vagy közvetett módon ő dönt arról, hogy melyik párt, hol, mekkora felületen, és mennyi ideig helyezhet el plakátokat a kampány idején. Ezzel a Fidesz nemcsak saját kampányát képes irányítani, hanem az ellenzéki pártokét is.

- A kereskedelmi plakáthelyekre pontosan ugyanez vonatkozik: semmi nem garantálja hogy a jelölő szervezetek, illetve jelöltek átlátható szabályok között, egyenlő feltételekkel vásárolhassanak plakátfelületeket. A döntés a tulajdonosok kezében, vagyis közvetett módon a kereskedelmi felületek jelentős része esetében a Fidesz kezében van.

Összefoglalva:

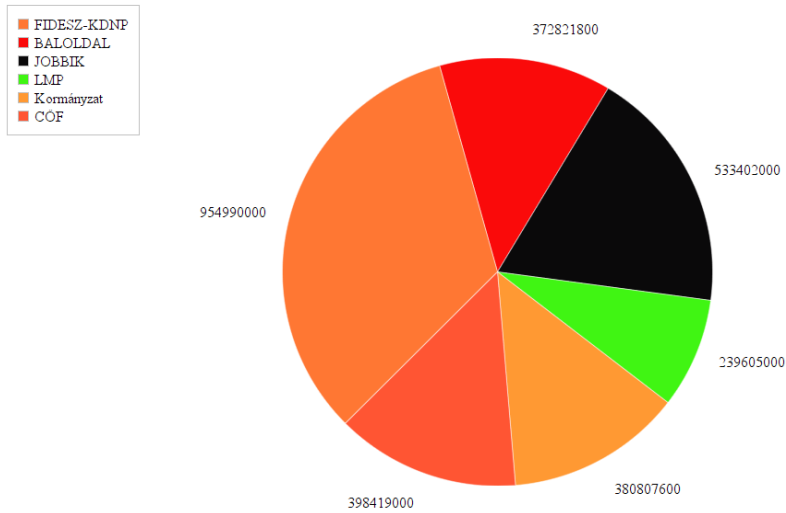
A két legfontosabb kampányfelület közül az új törvény az egyiket, a kereskedelmi médiát, teljesen kiiktatja. Ennek következtében megnőtt a másik, az utcai plakátfelületek jelentősége. Itt azonban, ugyancsak a törvényeknek megfelelően, a Fidesz dönt minden párt esetében arról, hogy mennyi felületet, és mennyi ideig használhat.

A kormánypárt fenntartja magának a legnagyobb felületet, ennek mértékét minden választás előtt az adott helyzethez igazítva. Az ellenzéki pártok között úgy osztja fel a maradékot, hogy a legerősebbnek, tehát a számára legveszélyesebbnek kevesebbet juttat, mint a gyengébbeknek, fékezve ezzel a legnagyobb támogatottságú ellenzéki párt további növekedését. Továbbá közvetett, vagy közvetlen módon a plakátfelületeken negatív kampányt indít a legerősebb ellenzéki erő ellen, ezzel végképp megakadályozva, hogy az szavazatszámában utolérhesse őt.

A kormánypárt tehát a kampányfelületek uralásával képes befolyásolni saját ellenzéke támogatottságát. A szavazók egy részét a legerősebbtől a gyengébbek felé terelve biztosítja, hogy egyetlen ellenzéki erő se érhesse utol szavazatszámában, így ő maradjon a legerősebb politikai erő, amellyel a mandátum kiosztási szabályok miatt tetszőleges szavazati aránnyal megtartja a hatalmat.

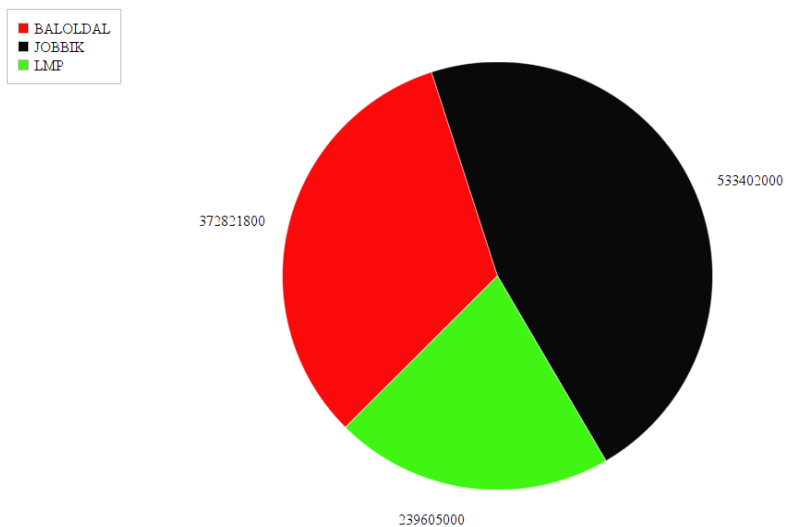
Ezt a modellt megerősítik a 2014-es választás adatai. A Transparency International Magyarország, a K-Monitor Iroda, a Political Capital és az Átlátszó Oknyomozó Újságíró Központ összegyűjtötte, hogy a 2014-es országgyűlési választáson induló pártok mennyi pénzt költöttek kampányra. Az alábbi ábra a www.kepmutatas.hu oldal adatai alapján készült, és kizárólag az utcai plakátokra, beleértve a kereskedelmi plakátokat is, vonatkozik.

Pártok költése - plakátok (2014)



A 2014-es kampányban a FIDESZ – KDNP egymaga csaknem akkora értékben használt plakátfelületet, mint az összes parlamenti ellenzéki párt *együttesen*. Ha a kormánypárt adatához hozzáadjuk a kormány hirdetéseit is, akkor ez 1,16-szor *nagyobb* érték, mint valamennyi ellenzéki parlamenti párt értéke *együttvéve!*

Ellenzéki (parlamenti) pártok költése - plakátok (2014)



A 2014-es választás előtt a Baloldal volt a legnagyobb támogatottságú ellenzéki erő, így a Fidesz számára a legveszélyesebb induló. Mégis a Jobbik 1,43-szor akkora értékben hirdetett plakátokon, mint a Baloldal. Az adat illeszkedik a modellbe, amely szerint így fékezi a kormánypárt a számára legveszélyesebb ellenzéki induló további növekedését.

A felső ábra igazolja a modellnek azt az elemét is, hogy a Fidesz, közvetett módon, a legintenzívebb negatív kampányt a legerősebb ellenzéki erő ellen indítja. A CÖF Baloldalt lejárató plakátjainak értéke 2014-ben nagyobb volt, mint a Baloldal saját magát népszerűsítő plakátjainak értéke. Ezzel a kormánypárt nemcsak fékezni, de megállítani is képes a legerősebb ellenzéki erő növekedését, a szavazói egy részét más, a Fidesz számára veszélytelen ellenzéki pártok felé terelve.

Mivel a modell alapja az érvényes választási törvény, ezért bármely következő választáson ugyanezt látjuk majd. A mandátum kiosztási módszer és a kampányszabályozás így együttesen biztosítja, hogy a választók számára a kormány leválthatatlan legyen választások útján.

7. A beleszólási jog

A Fidesz nemcsak létrehozott egy új választási törvényt a hozzá tartozó kampányszabályozással, hanem gondoskodott arról is, hogy ez a törvény tetszőlegesen hosszú ideig érvényben legyen.

A korábbi választási törvényt 1989-ben fogadták el, majd hat választáson át, 2010-ig alkalmazták. Több mint húsz éves története során lett volna alkalom a megváltoztatására, vagy a módosítására, azonban ez 2010 előtt nem történt meg. A hatalmon lévő, illetve parlamenti pártok nem nyúltak hozzá, és népszavazást sem írtak ki róla.

A Fidesz által alkotott új választási törvényről pedig már biztosan nem fognak népszavazást tartani. A kormánypárt ugyanis 2010 után hatályon kívül helyezte az 1989-es alkotmányt, és helyette elfogadta az Alaptörvényt. Ennek a népszavazásról szóló részében (8. cikk, 3-ik bekezdés c, pont) megtiltották, hogy választási kérdésekben népszavazást tartsanak: **„Nem lehet népszavazást tartani az országgyűlési képviselők, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint az európai parlamenti képviselők választásáról szóló törvények tartalmáról.”**

Mint láttuk, az új választási rendszer több abszurditást is tartalmaz, például, a levélben szavazás engedélyezését a magyarországi lakcímmel nem rendelkezők, és tiltását a lakcímmel rendelkezők számára; vagy az 50 százalékos érvényességi küszöb eltörlését országgyűlési választásoknál, és bevezetését népszavazásoknál. Bizonyítottuk ugyanakkor, hogy ezek a jogszabályok a Fidesz, és kizárólag a Fidesz érdekét szolgálják.

Az Alaptörvény rendelkezése arról, miszerint tilos népszavazást tartani a választásról szóló törvények tartalmáról, ugyancsak abszurd. A politikai elit megtiltja a választóknak, hogy döntsenek arról, hogyan akarnak választani. Különösen abszurd a rendelkezés, ha felidézzük, hogy Új-Zélandon népszavazáson döntöttek arról, milyen legyen az ország választási rendszere (lásd „A választó választása” című elemzést). A mi szempontunkból azonban az is fontos, hogy a Fidesz *miért* írta bele ezt a mondatot az Alaptörvénybe.

Magyarországon a népszavazásoknak nincs hagyománya, a rendszerváltás óta eltelt 26 évben mindössze 7 referendumot tartottak. Sokkal nagyobb hagyománya van viszont annak, hogy a politikai elit különböző kérdésekben megtiltja népszavazás kiírását. Az 1989-es Alkotmány is tartalmazott több ilyen tiltást, azonban a választási törvényről nem rendelkezett. Az erről

szóló népszavazás tiltása tehát a Fidesz nevéhez köthető, és szorosan összefügg az új választási törvénnyel.

A Fidesz 2010 után alkotott egy új választási törvényt, és az Alaptörvényben megtiltotta, hogy ezt a választók népszavazás útján megváltoztassák.

Láttuk, hogy az új választási törvény minden elemében a Fidesz érdekeit szolgálja (*tehát nem a választók, hanem egy párt érdekeit!*), de csak addig, amíg ez a jogszabály érvényben van. Kétféleképpen lehetett volna megváltoztatni: a parlament, vagy népszavazás által. Nézzük először az elsőt.

A választási törvényt csak kétharmados parlamenti többséggel lehetne módosítani, illetve lehetne helyette újat elfogadni. Jelenleg a törvényhozásban a Fidesz van többségben, és ők aligha változtatnak a szabályokon olyan módon, ami hátrányos lenne számukra (és előnyös a választóknak). Tehát egy új választási törvény elfogadásához először le kellene váltani a jelenlegi hatalmat. „A választó választása” című elemzésben bizonyítottuk, hogy ez lehetetlen.

Ugyanakkor érdemes eljátszani a gondolattal, hogy mi lenne ha?

Amennyiben ignoráljuk a kampányszabályozást, és csak a mandátum kiosztási módszert vesszük figyelembe, akkor a jelenlegi pártstruktúrában a kétharmados többséghez nemcsak nem szükséges megszerezni a szavazatok kétharmadát, hanem egészen biztos, hogy ennél jóval kevesebb voks is elegendő. A kérdés a következő: amennyiben ebből valamelyik ellenzéki párt profitálna, akkor miért változtatná meg azt a választási törvényt, amely olyan hatalomhoz juttatta, amit nem kapott volna meg egy másik, a mandátumokat a szavazói akarat alapján elosztó választási rendszerben?

A kérdésben benne van a válasz, mégis nézzünk egy történelmi példát arra, hogy miért *nem* várható egyetlen párttól (beleértve a jelenlegi ellenzéki pártokat) sem a választási törvény megváltoztatása.

1994-ben a szocialista a párt a szavazatok 32,99 százalékával megkapta a parlamenti mandátumok több mint 50 százalékát. Az akkori pártok számára legkésőbb ekkor nyilvánvalóvá kellett válnia, hogy az *előző* választási törvény mennyire antidemokratikus. Ráadásul a szocialisták 1994-ben koalícióra léptek a szabaddemokratákkal, és a két pártnak együtt már kétharmados többsége volt a parlamentben (52,72 százalékos együttes szavazati aránnyal!).

Ilyen parlamenti többséggel bármikor megváltoztathatták volna az akkori választási törvényt, és alkothattak volna egy olyan rendszert, amelyben a mandátumokat a szavazói akarat alapján osztják ki. Négy évük volt erre. Tudjuk, hogy nem tették, ahogy később sem tette ezt meg egyetlen párt sem. Bár kétharmados felhatalmazása 2010-ig már egyetlen kormánynak sem volt, akkor még rendelkezésre állt volna a népszavazás lehetősége.

Jegyezzük meg, hogy az MSZP-SZDSZ koalíció 1994 és 1998 között (csakúgy, mint a többi hatalmon lévő erő a későbbi években, beleértve 1998 és 2002 között az első Orbán-kormányt) nagy valószínűséggel nem azért hagyta érintetlenül az *előző* választási rendszert, mert figyelmetlen volt. Az adatokból ugyanis egyértelműen kiderült, hogy az a rendszer nem a szavazói akarat alapján osztja ki a mandátumokat. Sokkal valószínűbb, hogy azért nem változtattak a törvényen, mert úgy gondolták, hogy ez a rendszer *az ő érdekeiket* szolgálja. 1994 után valamennyi párt annak megfelelően alakította ki politikáját és szövetségi rendszerét, hogy minél jobban ki tudja használni az *előző* választási szisztéma aránytalanságát.

A Fidesz egységesítette a jobboldalt annak érdekében, hogy az egyéni körzetekben minél több mandátumot nyerhessen, míg a szocialisták és a szabaddemokraták ugyanezen célból az első fordulót követően rendre visszaléptek egymás javára. 1998 és 2010 között ez kétszer a Fidesz, kétszer pedig az MSZP-SZDSZ hatalomra kerülését eredményezte, vagyis az esetek felében az egyik, másik felében a másik taktika vezetett sikerre.

A pártok tehát megtalálva azt a módot, hogyan fordíthatják saját javukra az előző választási rendszert, nem változtattak a törvényen.

Bár ilyen módot találni a jelenlegi választási rendszerben lehetetlen, eljátszva a gondolattal, hogy mi történne, ha mégis lehetséges volna, a rendelkezésünkre álló adatok alapján egyetlen kimenetel lehetséges: ha a parlamenten múlik, akkor marad a jelenlegi törvény.

Ez tudható volt a most érvényes jogszabály megalkotása idején is, hiszen a fenti adatok már akkor is rendelkezésre álltak. (Akár a sors iróniájának is tarthatnánk, hogy az MSZP-SZDSZ koalíció 1994-ben 52,72 százalékos szavazati aránnyal kapott kétharmados parlamenti többséget, és *nem* változtatott az akkori választási rendszeren, amelynek köszönhetően a Fidesz 2010-ben 52,73 százalékos szavazati aránnyal, tehát mindössze egy század százalékpontnyi különbséggel kétharmados többséget kapott a parlamentben, majd megváltoztatva a választási rendszert tetszőlegesen hosszú időre biztosította saját hatalmát.)

A Fidesz tehát az új választási törvény megalkotása idején felkészülhetett arra, hogy ezt a jogszabályt kizárólag egy népszavazással lehet majd megváltoztatni.

Ebből következően bármennyire abszurd az a törvény, amely megtiltja a választóknak, hogy népszavazáson döntsenek a választási rendszerről, a Fidesz hatalmon maradásának szempontjából ez egy logikus jogszabály.

A Fidesz számára azonban ez még nem lett volna elegendő annak biztosítására, hogy a választási törvény változatlan maradjon. A népszavazás kiírását választási kérdésekben az Alaptörvény tiltja, tehát ha megváltoztatják az Alaptörvényt, akkor törölni lehet belőle ezt a részt.

Amennyiben a jelenlegi ellenzék hatalomra *kerülhetne* (nem kerülhet), és kétharmados többséget *szerezne* (nem szerezhet) a parlamentben, akkor lehetősége *lenne* erre. A fentiekben azonban levezettük, hogy ebben az esetben a mostani ellenzéknek semmilyen érdeke nem fűződik a választási törvény megváltoztatásához, éppen ellenkezőleg! Következésképpen a Fidesznek nem kell attól tartania, hogy ebben a tekintetben a parlament valaha is változtatna az Alaptörvényen, és ezzel a népszavazásról szóló tiltáson.

A választók azonban még *megtehetnék*, amennyiben népszavazáson *dönthetnének* az Alaptörvényről. A fent idézett 8. cikk 3-ik bekezdése azonban erről is rendelkezik: „Nem lehet országos népszavazást tartani az Alaptörvény módosítására irányuló kérdésről.”

Ez még a választási rendszerről szóló népszavazás tiltásánál is abszurdabb. Itt ugyanis egy jogszabály, az Alaptörvény, kimondja saját magáról, hogy a választók által nem megváltoztatható.

Az ország legfontosabb törvényéről a választópolgárok nem mondhatnak véleményt, és erről maga az ország legfontosabb törvénye rendelkezik.

8. A kétharmad

Ebben a tekintetben a Fidesz nem változtatott a törvényeken, mégis érdemes megvizsgálnunk, hogy miért nem.

A kétharmados törvények intézményét a rendszerváltás idején vezették be. A legtöbbet hallott magyarázat szerint azért, hogy a legfontosabb jogszabályokat kizárólag jelentős támogatottság esetén lehessen megváltoztatni. Ezt a logikát azonban semmissé teszi maga a választási törvény. Az előző, és a jelenlegi is. Mivel egyik sem a szavazói akarat alapján osztotta, illetve osztja a parlamenti mandátumokat, ezért nincs összefüggés egy párt támogatottságának mértéke, és parlamenti mandátumainak száma között.

1994 és 1998 között az MSZP – SZDSZ koalíció rendelkezett a mandátumok kétharmadával, de a választáson a szavazatoknak csak az 52,72 százalékát gyűjtötte be. Ez utóbbi szám

nagyon messze áll a kétharmadtól. Szó sem volt tehát arról, hogy a két párt olyan különleges szavazói felhatalmazást szerzett volna, amely indokolná, hogy önállóan döntsön az ország legfontosabb törvényeiről.

Ugyanez érvényes a FIDESZ – KDNP 2010 és 2014 közötti kormányzására. Ők a szavazatok 52,73 százalékát szerezték meg 2010-ben. Ez csupán egyszázad százaléknival áll közelebb a kétharmadhoz. 2014-ben ugyanez a politikai erő a voksok 44,87 százalékával kapott kétharmadnyi parlamenti mandátumot. A szavazók többsége tehát nem is rájuk szavazott! Az érvényes törvények alapján mégis lehetőségük volt bármely jogszabályt önállóan megváltoztatni.

A kétharmados törvények esetében a támogatottság mértékéről szóló érveknek kizárólag akkor lehetne értelme, ha a parlamenti mandátumokat a szavazói akarat alapján osztanák. Vagyis ha egy, vagy több párt, csakis abban az esetben kaphatna kétharmadnyi képviselői helyet a törvényhozásban, ha megszerezte a szavazatok kétharmadát a választáson.

Azonban még ebben az esetben is felmerülne a legfontosabb kérdés: Miért éppen kétharmad? Az indoklás feltehetően megegyezne a jelenlegivel: a jelentős támogatottság ad felhatalmazást az ezzel bíró politikai erőknél a legfontosabb törvények megváltoztatására. De vajon a jelentős támogatottság miért 2/3? Miért nem 4/5? Vagy 7/9, vagy 15/18?

Amennyiben a fenti számokat tizedestörtként írjuk fel, akkor a 66,66 % még nem kétharmad, a 66,67 % viszont már igen. Vajon mi a különbség a két szám között? A választ egyszerű: 0,01 %. A számbeli eltéréseken kívül semmilyen egyéb különbség nincs a kétharmadnál kevesebb és az annál több között. És ugyanez érvényes a többi értékre, a 4/5-re, a 7/9-re, vagy a 15/18-ra is.

Próbáljunk keresni a 0 és a 100 % között olyan értéket, ahol a számbeli eltéréseken túl képesek vagyunk megmondani, hogy mi a különbség az alatta és a fölötte között. Egyetlen ilyen találunk, ez az 50 %. Ami ugyanis fölötte van az a *többség*, ami alatta, az a *kisebbség*.

Az egész skálán ez az egyetlen olyan hely, ahol meghúzva a vonalat képesek vagyunk megmondani, mi az a két dolog, amelyet a vonal elválaszt egymástól. Minden más érték esetében a vonal csakis önkényesen húzható meg.

És mivel a vonalat a politikai elit húzta meg, ezért ez a hatalmon lévők önkényes döntése.

A Fidesz érintetlenül hagyta a kétharmados törvények intézményét, miközben olyan új választási törvényt alkotott, amelyben nemcsak lehetetlen leváltani őt a hatalomból, de a mandátumok kiosztásának módja könnyebbé teszi számára kétharmados parlamenti többség elérését. Ezzel a kormánypárt mellett, hogy biztosította hatalmát, lehetővé tette, hogy időről időre olyan mandátumtöbbséghez jusson, amellyel bármely törvényt megváltoztathat. Mindezt megteheti úgy, hogy nem rendelkezik a szavazók kétharmados felhatalmazásával, sőt úgy is, hogy a szavazók többsége ellene voksol a választáson.

9. Összefoglalás

Az új választási törvény számos abszurd rendelkezést tartalmaz. Ugyanakkor minden eleme, az újak és a régiak is, kizárólag egy politikai párt, a Fidesz érdekeit szolgálják. Egyetlen változtatást, vagy változatlanul hagyott részt sem találni a törvényben, amely a választópolgárok érdekét szolgálná. Sőt, számos új rendelkezés megfosztja a választópolgárokat attól a joguktól, hogy beleszóljanak közös, vagy egyéni ügyeikbe.

A választópolgárok nem önként mondtak le jogaikról. A politikai elit nem adott nekik lehetőséget a beleszólásra. A hatalom a törvények megváltoztatása után gondoskodott arról is, hogy megfossza a választókat attól a joguktól, hogy a jövőben bármikor választás, vagy népszavazás útján ők dönthessenek saját ügyeikről.